

Katarzyna Skrzypczak
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5059-8405>
e-mail: katarzyna.skrzypczak@uwm.edu.pl

Deep into the matter
– studium znaczeń, siatka semantyczna
i polisemiczny charakter angielskiego leksemu *deep*

Deep into the matter – on semantic network
and polysemious nature of the word *deep*

Abstrakt

Artykuł stanowi studium znaczeń leksemu *deep* zaczerpniętych ze słowników współczesnego języka angielskiego oraz korpusów współczesnego języka angielskiego (biorąc pod uwagę jego amerykańską i brytyjską odmianę) i koncentruje się na przedstawieniu polisemicznego charakteru tego leksemu oraz ukazuje poprzez podobieństwo, bliskość lub dalekość od danego znaczenia, jak tworzy się siatka semantyczna tego wyrazu. Metafora okazała się nieocenionym narzędziem do odkodowania znaczeń niektórych użyc leksemu, stąd przedstawiona została jako centralne narzędzie analizy i poświęcono jej szczególną uwagę w badaniu. Do badania wykorzystano sto przykładów użycia leksemu. Artykuł został napisany w świetle współczesnej kognitywistyki i wykorzystano w nim metodę korpusową, metodę ilościową i jakościową.

Słowa kluczowe: językoznawstwo, językoznawstwo kognitywne, polisemia, metafora, siatka semantyczna

Abstract

The paper analyses a number of various meanings of the word *deep* emphasizing its polysemious nature. Thanks to highlighting central and peripheral meanings it shows how the meanings are connected and therefore create a semantic network. The use of metaphor in decoding the meaning of a word enabled us to find justification for certain uses, thus, metaphor has become a central tool used in the analysis. The meanings have been collected from dictionaries of contemporary English, taking both the American and the British versions of the language into account. The paper has been written in the light of cognitive linguistics and has used corpus, qualitative and quantitative method.

Key words: linguistic, cognitive linguistic, polysemy, metaphor, semantic network

Celem niniejszego artykułu jest prezentacja wyników analizy dotyczącej różnych znaczeń angielskiego leksemu *deep*, zdefiniowanie znaczenia prototypowego oraz innych znaczeń peryferyjnych. Składają się one na sformułowanie kategorii radialnej, podkreślającej tym samym polisemiczny charakter tego leksemu. Analiza przeprowadzona została na blisko stu przykładach zaczerpniętych z monolingwalnych słowników tradycyjnych (w formie papierowej), słowników internetowych oraz dwóch internetowych korpusów językowych. Wszystkie źródła brały pod uwagę znaczenia leksemu zarówno w brytyjskiej, jak i amerykańskiej odmianie języka angielskiego. Poszczególne znaczenia zebrane do niniejszej analizy wykazują charakter prototypowy i peryferyjny, dzięki czemu zaobserwować można budującą się wokół tego słowa siatkę semantyczną. Na szczególną uwagę w analizie zasługuje rola metafory, a więc konieczne będzie wprowadzenie i krótki opis tego zjawiska. Artykuł został napisany w oparciu o teorie językoznawstwa kognitywnego, a jego tematyka silnie nawiązuje do leksykologii oraz socjolingwistyki.

Na początku rozważań ważne jest określenie ram, w których analiza została przeprowadzona. Szczegółowe omówienie terminu kategoryzacji jako jednego z kluczowych zagadnień, którymi zajmuje się językoznawstwo kognitywne, wydaje się wykraczać poza temat niniejszego opracowania, niemniej za konieczne uważam przybliżenie definicji i krótkie omówienie specyfiki zjawiska. W aspekcie kategoryzacji szczególnie ważną pozycję zajmuje teoria prototypów. Klasyczne ujęcie kategorii zaproponowane przez Arystotelesa zakłada, że elementy danej kategorii muszą odznaczać się zbiorem cech odpowiadających danej kategorii, tzn. muszą spełnić warunki konieczne i wystarczające, by być uznanymi za jej reprezentantów (ang. *all or nothing affair*, Evans and Green 2006: 28). Ujęcie takie zostało odrzucone przez kognitywistów, którzy uznali, że granice pomiędzy poszczególnymi znaczeniami są rozmyte (ang. *fuzziness of category boundaries*, Evans and Green 2006: 253), a więc dzielenie poszczególnych cech w danym stopniu będzie przybliżało bądź oddalało dane znaczenie od jego prototypu. Prace nad kognitywnym modelem kategorii znaczeniowej rozpoczęła ze swoim zespołem psychologów amerykańska badaczka Eleanor Heider-Rosch, a wyniki jej naukowych ustaleń stały się inspiracją dla językoznawców: George'a Lakoffa (1987), Ronalda Langackera (1987), Johna R. Taylora (2001). Kategorie zawierają zatem prototyp, czyli najlepszy egzemplarz kategorii wyznaczony najczęściej za pomocą wysokiej frekwencji jego występowania. Lakoff (1987) założył, że słowa to kategorie konceptualne uporządkowane w stosunku do prototypu, a zjawisko występowania wielu znaczeń związanych z jednym konceptem określił jako polisemię. Kategoria radialna analizowanego leksemu będzie charakteryzowała się licznymi znaczeniami bliższymi lub bardziej odległymi

od znaczenia prototypowego, które to wspólnie zbudują siatkę semantyczną, która ukaże polisemiczny charakter wyrazu *deep*.

Przeprowadzona przeze mnie analiza leksykograficzna została oparta na podstawie ustaleń słowników języka angielskiego pod kątem znaczenia łączliwości wyrazu *deep*. Umożliwiła ona uporządkowanie znaczeń leksemu, czyli pozwoliła na wyodrębnienie znaczenia prototypowego. Przyjrzenie się bliższym prototypowi znaczeniom dosłownym pozwoliło na pogrupowaniu ich w poszczególne kategorie przy użyciu kryterium kierunku, w którym leksem *deep* wykazywał znaczenie. Przy znajomości znaczeń literalnych udało się wyodrębnić znaczenia peryferyjne – metaforyczne. Tak więc na początku przedstawione zostaną znaczenia dosłowne (z ewentualnymi kilkoma uwagami odnoszącymi się do znaczeń metaforycznych), które zostały skategoryzowane pod względem kryterium wymiarów wertykalnego i horyzontalnego. Następnie omówione zostaną znaczenia metaforyczne.

Za znaczenie główne, prototypowe, uznać powinno się takie, które zdefiniowane jest następująco: **‘going far down from the top or from the surface’**, czyli IDĄCY W GŁĄB OD POWIERZCHNI DO DNA. Jest to definicja, która występuje we wszystkich analizowanych słownikach jako pierwsza i rozpatruje znacznie *deep* w płaszczyźnie wertykalnej w kierunku ku dołowi (przykłady 1–6). Jak wykazała analiza oraz pokazują wybrane poniżej przykłady, każde prototypowe znaczenie będzie wiązało się z wykorzystaniem konceptu ‘pojemnika’ i będą to znaczenia dosłowne:

- (1) Sunflower plants, which have *deep* roots, use nearly all the water stored in the soil each season.
- (2) Dig a hole 12 inches *deep*!
- (3) Come on, get in! The water isn’t *deep* here!
- (4) The castle is on an island surrounded by a *deep* lake.
- (5) The swimming pool has a *deep* end and a shallow *end* for kids.
- (6) We’ll take the boat into *deep* water where we can dive.

Trzy ostatnie przykłady (4, 5, 6) ukazują użycie leksemu w kontekście pojemnika na wodę, akwenu wodnego. Znaczenie takie stosowane jest w języku angielskim również w odniesieniu do głębi wód morskich czy wód oceanu (wtedy zmienia się kategoria gramatyczna przymiotnika na rzeczownik *the deep*).

Mówiąc o głębokości, nie sposób nie zauważyć występujących złożzeń (tzw. *compound adjectives*), na które składa się morfem *deep* (przykłady 7–10). Morfem występujący w lewostronnym sąsiedztwie *deep* ogranicza bądź doprecyzowuje jego znaczenie. Zwykle są to rzeczowniki somatyczne, a zatem konceptualizacja głębokości dokonuje się przez odniesienie do ludzkiego ciała. Poniższe przykłady wpisują się w konceptualizację *deep* w odniesieniu do wspomnianego wcześniej pojemnika na ciecz, jednak ostatni (10)

odbiega nieco od pozostałych, ponieważ prezentuje śnieg jako nie ciecz, a raczej ciało stałe, w którym zanurzony jest człowiek. Złożenia te w słownikach występują zwykle w postaci:

- (7) Soon they were in *waist-deep* mud.
- (8) He went *neck-deep* into the water.
- (9) They were on the wings, standing there, *ankle-deep* in water.
- (10) I got out of the Rover in *knee-deep* snow and let the engine run.

Kolejny przykład (11) zwiera nazwę własną, która odnosi się do terenów Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej obejmujących południowo-wschodnią ich część, a mianowicie stany takie jak: Alabama, Floryda, Georgia, Luizjana, Missisipi oraz Południowa Karolina (podaję stany należące do tego regionu jako sześć stanów założycielskich Skonfederowanych Stanów Ameryki, ale klasyfikacje różnią się w zależności od źródeł):

- (11) Meanwhile, in the *Deep South*, they're cleaning up after a tornado.

Interpretacja znaczenia *the Deep South* może przebiegać dwukierunkowo. Jednym z możliwych źródeł tego znaczenia może być ukształtowanie terenu, które możemy odczytać z mapy topograficznej jako teren silnie nizinny (Nizina Atlantycka, Nizina Zatokowa), wyróżniający się pod tym względem na tle pozostałych terenów USA jako zdecydowanie niżej położony. Drugie znaczenie związane jest z umiejętnością odczytywania mapy, kiedy konieczne jest umiejscowienie mapy w odpowiedni sposób, tj. kierunkiem północy przed sobą do przodu (w górę). Zatem biorąc pod uwagę mapę wyłącznie Stanów Zjednoczonych, trzeba zauważyć, że południowe tereny *The Deep South* znajdują się na dole pojemnika – obszarów Stanów Zjednoczonych. W języku polskim również używane jest określenie Głębokie lub też Ciemne Południe.

Kolejne użycia to fizyczne, dosłowne przykłady, ukazujące wysoką częstotliwość występowania kolokacji z leksemem *deep*, a mianowicie: *deep breath*, *deep fry*, *deep freeze*, *deep sounds* i *deep colours*. Poniższe przykłady prezentują tę część z nich, które traktują ciało jako pojemnik na powietrze (12) i (13) czy ciecz (14):

- (12) He took a *deep* breath and began to sing.
- (13) Tom gave a *deep* sigh of relief.
- (14) He took a *deep* gulp from a bottle.

Występowanie tych popularnych kolokacji bez wątplenia miało wpływ na powstanie złożzeń przymiotnikowych zawierających w swojej strukturze morfem *deep*, takich jak np.:

- (15) a *deep*-chested man
- (16) a *deep*-fried chicken.

Interesującym przykładem jest fraza nominalna (17):

(17) a *deep freeze*

Współczesne znaczenie tego rzeczownika definiowane jest jako *freezer*, czyli ‘zamrażarka’. Motywacja towarzysząca powstaniu tego znaczenia może być odczytywana na dwa sposoby. Pierwszy proponuje przyjęcie historycznych sposobów przechowywania żywności, czyli im niżej w ziemi umieszczone produkty spożywcze, tym niższe temperatury chroniły ją przed zepsuciem. Drugi sposób polega na odczytywaniu temperatury z klasycznego termometru i znaczenie to wpisując się będzie w model metafory orientacyjnej WIEĆCEJ TO W GÓRĘ, MNIEJ TO W DÓŁ. Im niższa temperatura, tym niżej znajduje się słupek rtęci czy alkoholu. Jest to zatem kierunek ku dołowi, co poprawnie wpisuje się w obrane wcześniej prototypowe znaczenie leksemu.

Kolejny przykład traktuje o ludzkim głosie:

(18) Jordan’s *deep voice* rumbled over Devon’s head.

W polskim tłumaczeniu tej kolokacji należy rozważyć, czy chodzi o głos niski, czy głos głęboki. Jeśli chodzi o skalę głosów, dzielimy je na głosy żeńskie (sopran, alt) oraz męskie (tenor, bas). Korpus językowy CoCAE (*Corpus of Contemporary American English*) zdecydowanie, bo aż dziesięciokrotnie częściej odnotowuje kolokację ‘*his deep voice*’ niż ‘*her deep voice*’, co wskazuje, że jest to fraza kojarzona raczej, choć nie wyłącznie, z głosami męskimi. Idąc dalej, korpus nie wykazuje żadnej frazy ‘*her deep soprano*’ ani ‘*his deep tenor*’. Pojawiają się za to ‘*her deep alto*’ oraz ‘*his deep bass*’. Taki wynik analizy korpusowej daje jednoznaczną odpowiedź – nie chodzi tu o głosy męskie lub żeńskie, ale o kryterium ich wysokości.

Przymiotnik *deep* pełni również funkcję przydawki w odniesieniu do kolorów:

(19) His *deep blue* eyes, only a little faded, were filled with warmth and wisdom.

(20) His skin is *deep white*, and smooth.

(21) In *deep night*, mere things can turn vaguely alien and untrustworthy.

Słownik LDoCE (*Longman Dictionary of Contemporary English*) podaje, że *deep* w kolokacji z kolorami oznacza ‘dark and strong’. Znaczenie to doskonale widoczne jest w przykładzie (21). Im późniejszy wieczór, noc, tym ciemniej. Analiza występowania takich kolokacji w korpusie CoCAE ukazuje jednak, że zastosowanie to, choć nie należy do częstych, jest możliwe z kolorami jasnymi, takimi jak żółty, biały czy różowy. Można by zatem uznać, że w takich przypadkach doprecyzowanie definicji słownikowej o znaczenie ‘intense’, czyli ‘intensywny, napigmentowany’, byłoby wskazane.

Jako najbliższe prototypowi określonego na początku opracowania przyjmuję znaczenie **'going far in'**, które określa *deep* jako IDĄCY W GŁĄB HORYZONTALNIE (przykłady 22–24).

- (22) The path led them *deep* into the forest.
- (23) They were *deep* in mountains.
- (24) Thirteen years after the first tunnel, another *deep* tunnel was cut into the pyramid.

Idąc w głąb lasu oddalamy się od jego skraju, a dążymy do jego środka, idąc w góry kierujemy się ku ich centralnemu bądź wyżej położonemu punktowi. *Deep tunnel* to taki, który jest długi i idzie w głąb skały w płaszczyźnie horyzontalnej. Podobnie wygląda interpretacja kolejnych przykładów:

- (25) Eye makeup for *deep-set* eyes tips.
- (26) Agassi had a *deep* serve and got a short return.

O ile rodzimym użytkownikom języka polskiego zrozumienie przykładu (25) nie sprawi wielu problemów, ponieważ powszechnie wiadomo, że głęboko osadzone oczy to takie, które idą w głąb oczodołów względem kości czołowej, tak przy kolejnym przykładzie pojawić się może pytanie, jaki jest *deep serve* tenisisty. Słownik terminów związanych z tenisem (tenis.net.pl) podaje tłumaczenie tego wyrażenia jako „głębokie uderzenie”. Jest to uderzenie dalekie, docierające do zewnętrznych granic boiska, a więc takie, w którym tenisista podczas wykonywania zagrywki kieruje piłkę daleko od siebie w obszarze bardzo bliskie końcowej linii kortu, bądź bezpośrednio na nią. Znaczenie to odnosi się do ruchu w płaszczyźnie poziomej, a więc wpisuje się ono w znaczenie IDĄCY W GŁĄB HORYZONTALNIE.

Kolejne literalne znaczenie zbliżone do wyżej wspomnianego przedstawione jest w zdaniu (27). Tutaj nadal mamy do czynienia z płaszczyzną poziomą, ale mowa jest o przestronnym podwórku otaczającym dom. Zatem *deep* rozchodzi się w wielu kierunkach w płaszczyźnie poziomej, od domu na zewnątrz, oraz od zewnątrz do domu.

- (27) There was a *deep* yard surrounding the house.

Następny przykład przedstawia ostatni rodzaj dosłownych znaczeń leksemu *deep* występujących w analizowanym materiale. To znaczenie IDĄCY W GŁĄB DALEKO W KAŻDYM MOŻLIWYM KIERUNKU. Odnosi się ono do dalekiej przestrzeni kosmicznej (28). Z każdego miejsca na Ziemi można by uznać, że głębia ta kieruje się w płaszczyźnie pionowej w górę. Zatem z każdego punktu na Ziemi głęboki kosmos to taki, który odchodzi w kierunku od jądra ziemi, i który prowadzi w każdym możliwym kierunku do góry w nieznaną przestrzeń kosmiczną. Nawiązanie metaforyczne do tego

znaczenia będzie wiązało się z przeniesieniem się w nieznanie dokładnie odległe przestrzenie i wymiary.

- (28) You don't want to antagonize rich and powerful Emissaries, especially not on their own ship in *deep space*.

Dalsza część artykułu traktować będzie o znaczeniach niedosłownych, peryferyjnych, tj. bardziej oddalonych od prototypu. Znaczenia te zbudowane są na metaforach i poniżej zostaną pokrótce scharakteryzowane.

Językoznawcy kognitywni George Lakoff i Mark Johnson (1980) podjęli dyskusję nad istotą metafory w języku. Stwierdzili oni, że tradycyjne pojmowanie metafory jako środka stylistycznego, stosowanego dla uzyskania bardziej lirycznego charakteru utworu, jest zbyt wąskie, ponieważ metafory są wszechobecne w języku codziennym, a użytkownicy języka ojczystego często są nieświadomi metaforyczności stosowanych przez nich wyrażań. Autorzy wyrażają ową wszechobecność metafory nie tylko w języku, ale również w myśli i czynie (Lakoff, Johnson 1980: 3). Istotę metafory postrzegają oni jako rozumienie i postrzeganie jednej rzeczy w oparciu o rozumienie drugiej. Każda metafora konceptualna składa się z dwóch konceptualnych domen – domeny źródłowej (ang. *source domain*) i domeny docelowej (ang. *target domain*). Domena docelowa to ta mniej namacalna, bardziej abstrakcyjna, którą staramy się zrozumieć, ale do zrozumienia której potrzebne nam będzie oparcie się na tej drugiej – domenie źródłowej. Ta właśnie jest bardziej konkretna, często oparta na wrażeniach czy doświadczeniach fizycznych, odnosi się do rzeczy bądź przedmiotów, których znaczenie jest dobrze nam znane. Zasada jednokierunkowości (ang. *the principle of unidirectionality*) zakłada, że proces metafory zachodzi od domeny bardziej konkretnej do tej bardziej abstrakcyjnej. Według Lakoffa i Johnsona możemy zauważyć dwa rodzaje podstawowych metafor – pierwszy to metafory strukturalne, które pozwalają zrozumieć byty abstrakcyjne za pomocą terminów wyraźniej zarysowanych. Drugi rodzaj metafor, to metafory takie, które oparte są na naszym pierwotnym, najwcześniejszym doświadczeniu. Są to metafory orientacyjne i metafory ontologiczne, z których te pierwsze oparte są na bardzo dobrej podstawowej znajomości ludzkiego ciała, jego sposobie funkcjonowania w ziemskich warunkach grawitacyjnych czy orientacji i reakcji w przestrzeni. Człowiek zdrowy wykazuje postawę wyprostowaną, natomiast podczas choroby nasze ciało opada z sił, a przy utracie zdrowia lub w przypadku śmierci opada na ziemię. Tak więc, mając na uwadze schematy wyobrażeniowe powstałe w naszych umysłach, pojęcia takie jak *zdrowie* czy *dobro* będą pojmowane jako te 'wyżej', *choroba*, *smutek* jako te 'niżej', por. np. *być w szczytowej formie*, *podupadać na zdrowiu*. Metafory ontologiczne przedstawiać będą pojęcia

abstrakcyjne lub trudne do zrozumienia jako przedmioty i substancje, bądź też jako pojemnik na takowe bez określania, jaki dokładnie jest to pojemnik czy przedmiot (Kövecses 2002: 34).

Poniższe przykłady ukazują znaczenia metaforyczne. Przyjrzyjmy się zatem:

- (29) Her husband's family has *deep* roots in the community.
- (30) It was part of the *deep* past of this country, a past that could always be felt.
- (31) They want to *deep-six* the project because it's costing too much money.
- (32) Anyone who tries to help that company will need *deep* pockets – it is nearly bankrupt.

Przykład (29) mówi o głębokich korzeniach zapuszczonych w społeczności. Znaczenie słownikowe podane przez Longman Dictionary of Contemporary English to: 'a *deep-rooted* habit, idea, belief is so fixed in a person or society that it is very difficult to change or destroy it', czyli głęboko zakorzeniony, taki, który jest trudny do zmiany czy zniszczenia. Zaobserwować tu można metaforę określającą rodzinę, tradycję i zwyczaj jako pojemnik – głęboko zakorzenione drzewo trudne jest do przesadzenia lub zmiany. Im głębiej coś znajduje się w pojemniku, tym trudniej do tego dotrzeć bądź coś z niego wyjąć. Przykład (30) pokazuje podobne znaczenie, również motywowane metaforą pojemnika. Ciekawe jest określenie *deep-six* w przykładzie (31), które w ogóle nie występuje w kilku rozpatrywanych słownikach. Longman Dictionary podaje tylko jedną definicję tego złozenia i twierdzi, że oznacza ono 'to decide not to use something such as a plan', czyli decydować się nie używać czegoś takiego jak plan. Nie jest to jednak znaczenie adekwatne do powyższego kontekstu. Zgoła inne znaczenie podaje Collins Cobuild Advanced Learner's English Dictionary: 'to get rid of something or destroy something completely', czyli pozbyć się czegoś zupełnie. Słownik podaje również informację, że znaczenie to wzięło się od *six feet deep*, czyli tradycyjnej głębokości grobów. Tak jak składamy ciało do grobu, tak w przykładowym zdaniu *deep-six* oznaczać będzie pogrzebanie kosztownego projektu. Fraza ta jest również powszechna w środowisku żeglarskim, a oznacza głębokość wody na 6 sążni anglosaskich (ok. 11 metrów). A zatem coś wyrzucone na taką głębokość lub większą byłoby trudne do odzyskania czy uratowania. W przykładzie (31) mamy więc do czynienia ze specjalnym rodzajem metafory ontologicznej – personifikacji projektu. Przykład (32) omawia znaczenie *deep pocket*, które, jak podaje Cambridge Advanced Learner's Dictionary, oznacza: 'If an organization or person has deep pockets, they have a lot of money', czyli posiadanie dużych pieniędzy. Chodzi tu zapewne o pojemność kieszeni. I tak jak znaczenie dosłowne, omawiane w pierwszej części opracowania, wskazywałoby na pojemność tych kieszeni, które pomieścić mogą

wiele przedmiotów, np. kluczy, chusteczek etc., tak to określenie przypisane jest wyłącznie pieniądзом.

(33) Dad wept and said nobody liked the jigs but it was no reason to go off the *deep* end.

(34) Our policy is to throw trainee representatives right in at the *deep* end.

Przykład (33) przedstawia *deep end*, jednak inny niż ten omawiany w zdaniu (5), ponieważ w tym idiomie to człowiek jest pojemnikiem na emocje. Tak jak pojemnik może być głęboki, a dotarcie do jego dna może być trudniejsze, tak osoba może być ‘w głębi’ wrażliwa. Znaczenie wyrażenia idiomatycznego *go off at the deep end* według słownika Longman Dictionary tłumaczy się jako ‘to become angry suddenly and violently, usually when there is not a good reason’, czyli zezłościć się nagle zwykle bez dobrego ku temu powodu. Przykład (33) przedstawia użycie wyrażenia idiomatycznego, który Longman Dictionary tłumaczy jako ‘jump/be thrown in at the deep end – to choose to do or be made to do very difficult job without having prepared for it’, które jest odpowiednikiem polskiego wyrażenia ‘być rzuconym na głęboką wodę’. Jest tu zatem nawiązanie do prototypowego znaczenia głębokiej części basenu (5), ze szczególnym zaznaczeniem trudności poradenia sobie z tą głębokością przez kogoś, kto jest na nią wrzucany. A zatem im głębszy basen, tym większe trudności dla osoby będącej w wodzie. Trudności i inne kłopoty lub problemy określane leksemem *deep* doskonale wpisują się w schemat metafory ontologicznej PROBLEM TO POJEMNIK:

(35) I went so *deep* in debt that I couldn't pay my bills and my electricity and water were shut off.

(36) Don't say another word. You are in *deep* shit already.

(37) “Bush is in *deep* trouble”, says a Republican strategist.

(38) He had an uneasy feeling he was getting into *deep* water.

(39) He's in *deep*.

(40) She is in too *deep*.

(41) Recession continues to *deepen*.

Powyższe przykłady przedstawiają perspektywy osób zanurzonych w pojemniku z problemami. Znaczenia te również zbiegają się z metaforą orientacyjną WIĘCEJ TO W GÓRĘ, MNIEJ TO W DÓŁ.

(42) Now he is between the devil and the *deep* blue sea.

Ta idiomatyczna fraza (42) przysłóvkowa ma swoje tłumaczenie jako ‘to be in such situation, in which both of the possible solutions are bad and neither is better than the other’, co w polszczyźnie oddaje związek frazeologiczny ‘między młotem a kowadłem’. W polskim odpowiedniku nie widać nawiązań do wspomnianych wyżej metafor, jednak znaczenie wersji anglojęzycznej

jest wyraźnie zbudowane na tej metaforze. Źródła powstania tej frazy nie są jasne – środowiska żeglarskie sugerują, że termin *Devil* pochodzi od potocznej nazwy łączenia kadłuba w drewnianych łodziach, a więc wyrażenie wskazywałoby na położenie poza burta, między nią a głębokim morzem. Inną motywacją do źródeł tego wyrażenia mogłaby być również mitologia grecka, w której to Odyseusz znalazł się pomiędzy Scyllą (sześciogłowym potworem) a Charybdą (wirem wodnym).

Kolejny przykład ukazuje przymiotnik o znaczeniu motywowanym tą metaforą:

(43) He was a *deep*-dyed villain.

W powyższym wyrażeniu nie tylko *villain* ('drań, złoczyńca') ma negatywne znaczenie. Słownik etymologiczny (Online Etymology Dictionary) podaje, że przymiotnik *deep-dyed* jest prawdopodobnie związany ze staroangielskim *dye* (*deagol*), które oznacza 'secret, hidden, dark, obscure', czyli tajemniczy, ukryty, ciemny, mroczny. Zatem znaczenie *deep* będzie bliskie temu określającemu kolor, które tu podkreśla mroczność czarnego, *nota bene* w języku polskim, charakteru. Polskie tłumaczenie tego przymiotnika to 'zły do szpiku kości'.

Inny przykład (44) pokazuje, jak przymiotnik *deep* jest stosowany w odniesieniu do człowieka. Znaczenie to zbudowane jest na metaforze ontologicznej pojemnika. Przywołam tu za A. Liburą (2000) dwa rodzaje pojemnika: CIAŁO JAKO POJEMNIK oraz CIAŁO W POJEMNIKU. Poniżej przykłady tego pierwszego rodzaju: (CZŁOWIEK TO POJEMNIK):

(44) She seems to me to be a very *deep*, sensitive person.

(45) She may seem unfriendly, but *deep down* she's very nice.

Oraz drugiego rodzaju (CZŁOWIEK W POJEMNIKU):

(46) He was *deep* in thought.

(47) He was *deeply* in love with her, and the breakup broke his heart.

Można wskazać przykłady, które ukazują również koncepcję pojemnika, ale tym razem MÓZG TO POJEMNIK. Znaczenie słownikowe *deep* według Słownika Macmillan to: 'something that is deep involves very serious thoughts, ideas, or feelings', czyli takie, które jest związane z poważnymi myślami, ideami lub uczuciami. Im głębiej w pojemniku, tym bardziej inteligentny, wnikliwy jest człowiek, jego myśl i rozumowanie:

(48) He also displayed his *deep* knowledge of classical music, his fluency in Latin and Italian.

(49) She has a *deep* understanding of farming and the land.

(50) 'Outplacement assistance?' He mimed *deep* thought for about two seconds.

lub też bardziej autentyczne, mocniejsze uczucie:

- (51) May I express my *deepest* sympathy.
 (52) The letters show her *deep* affection to him.

Analogię do powyższych przykładów stanowią przykłady (53) i (54). Tu zauważyć można metafory może rzadziej używane, ale nawiązujące do powyższych znaczeń, takie jak KSIĄŻKA TO POJEMNIK, ROZMOWA TO POJEMNIK.

- (53) We've been having a lot of conversations with it as it is truly a *deep* book.
 (54) We had a very *deep* conversation about love and death.

Inne znaczenie omawianego leksemu oparte jest na fizycznym doświadczeniu mocnego snu (55). Terminem *deep sleep*, tak jak w języku polskim, określa się trzecią fazę snu. Przebudzenie kogoś w tym etapie snu wiązać się będzie z tym, że budzony będzie prawdopodobnie czuł się przez jakiś czas zdezorientowany, a to za sprawą niższych częstotliwości działania fali mózgowych. Przykład (56) mówi o głębokim znieczuleniu, które polega na wprowadzeniu pacjenta w stan uśpienia, braku kontaktu z rzeczywistością w celu przeprowadzenia danego zabiegu. W (57) mowa jest o rodzaju muzyki, który zabiera słuchacza w inny wymiar, z dala od rzeczywistości, podobnie jak znieczulenie albo głęboki sen. Znaczenie to nawiązuje do trzeciego głównego znaczenia literalnego wspomnianego w opracowaniu, IDĄCY DALEKO W GŁĄB W KAŻDYM MOŻLIWYM KIERUNKU. Tak jak nieznanym jest głęboki kosmos i jest on dla nas wymiarem nieznanym, również sen, znieczulenie czy zatopienie się w muzyce będzie przenosić nas do innego wymiaru.

- (55) With his breath on her neck, she fell into a *deep* sleep, convinced that she was safe.
 (56) In earlier times, the practitioner was trying to prevent an overdose or overly *deep* anaesthesia.
 (57) She went into a *deep* hypnotic trance.

Niniejsza analiza wykazała, że główne znaczenie leksemu *deep* to dosłowne, literalne znaczenie IDĄCY W GŁĄB OD POWIERZCHNI DO DNA. Drugie, bliskie prototypowi znaczenie to IDĄCY W GŁĄB HORYZONTALNIE oraz najmniej licznie występujące IDĄCY DALEKO W GŁĄB W KAŻDYM MOŻLIWYM KIERUNKU. Występowanie tych trzech schematów znaczeń potwierdziło polisemiczny charakter leksemu, a każde z nich dało motywację powstaniu licznych znaczeń metaforycznych, które występują w codziennej komunikacji rodzimych użytkowników języka angielskiego. Wykazano też powszechność metafory ontologicznej i orientacyjnej jako dominujących w znaczeniach nieliteralnych. Ukazano korespondencję pomiędzy znaczeniami, które tworzą semantyczną siatkę znaczeń leksemu *deep*.

Literatura

Leksykon stworzony na bazie

Cambridge Advanced Learner's Dictionary (2003).
Cambridge University Press. *Collins Cobuild Advanced Learner's English Dictionary* (1995).
Harper Collins Publishers Limited. *Longman Dictionary of Contemporary English* (1999).
Cambridge University Press. *Oxford Collocations Dictionary for students of English* (2002).
Oxford University Press. *Wielki Słownik PWN Oxford: Słownik angielsko-polski polsko-angielski* (2004). Wydawnictwo Naukowe PWN and Oxford University Press.

Słowników internetowych

<http://dictionary.cambridge.org/>, <http://www.ldoceonline.com/> <http://www.askoxford.com/?view=uk>, www.hyperdictionary.com, www.thefreedictionary.com <http://www.hyperdic.net/www.macmillandictionary.com>

Słownika etymologicznego

<http://www.etymonline.com>

Korpusów językowych

<https://www.english-corpora.org/bnc/>
<https://www.english-corpora.org/coca/>

Opracowania

Dobrzyńska T. (1994): *Mówiąc przenośnie... Studia o metaforze*. Warszawa.
Evans V. and Green M. (2006): *Cognitive Linguistics. An Introduction*. Edinburgh.
Kövecses Z. (2002): *Metaphor. A Practical Introduction*. Oxford University Press.
Kövecses Z. (2005): *Metaphor in Culture: Universality and variation*. Cambridge and New York.
Lakoff G. (1987): *Women, Fire and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*. Chicago.
Lakoff G., Johnson M. (1980): *Metaphors We Live By*. Chicago.
Langacker R. W. (1987): *Foundations of Cognitive Grammar*. T. 1: *Theoretical Prerequisites*. Stanford.
Libura A. (2000): *Wyobrażenia w języku. Leksykalne korelaty schematów wyobrażeniowych CENTRUM – PERYFERIE i SIŁY*. Wrocław.
Rosch E. (1977): *Human categorization*. [W:] *Studies in Cross-Cultural Psychology*. Vol. 1. N. Warren (ed.). New York.
Tabakowska E. (1997): *Gramatyka i obrazowanie. Wprowadzenie do językoznawstwa kognitywnego*. Kraków.
Taylor J. R. (2001): *Kategoryzacja w języku*. Przeł. A. Skucińska. Kraków.
Zmigrodzki P. (1993): *O tzw. znaczeniu literalnym i jego funkcji w semantyczno-składniowym opisie zdań metaforycznych*. [W:] *Z problemów współczesnego języka polskiego*. Red. A. Wilkoń, J. Warchala. Katowice, s. 95–106.